

a továbbtanulásra. Mindezek alapján tehát a képzési forma funkciója úgy tűnik hátrányos környezetből származó fiatalok felsőfokú továbbtanulásának előkészítése.

Kiss Annamária

Pedagógusok Európa küszöbén

Állampolgári kultúra és ismeretek

A magyarországi általános iskolai oktatásnak kulcsszerepe van az állampolgári kultúra átadásában és fejlesztésében. Az iskola a család mellett (vagy után) a másik legfontosabb szocializációs közeg e téren. Ennek a körülménynek különösen kiemelkedő fontossága van az európai csatlakozás küszöbén. A téma vizsgálatokor nem kerülheti el tehát a figyelmünket maguknak a *szocializátoroknak* az állampolgári kultúrájának állása sem.

Az állampolgári kultúra számos dimenziója közül kiemelendő az ismeretek, az attitűdök, az értékek, valamint a cselekvési hajlandóságok dimenziója. Az alábbiakban bemutatott vizsgálat a *konkrét tárgyi ismeretek* dimenziójában kísérelt meg pillanatképet adni a magyarországi általános iskolai pedagógusok helyzetéről.

A kutatás rövid bemutatása

A Kurt Lewin Alapítvány 2003-ban országos kérdőíves vizsgálatot készített általános iskolai pedagógusok körében tanárok és igazgatók körében (N=1 471).¹ A vizsgálat során reprezentatív kérdőíves adatfelvétel készült, emellett 110 narratív interjú került feldolgozásra, melyek elsődleges feladata az volt, hogy a pedagógusok, szülők, helyi és kisebbségi vezetők nyilatkozzanak a közoktatás világáról. Fontos szerepe volt az interjúknak a kérdőíves adatfelvétel előkészítésében is.

Az adatfelvétel során való részvétel minden esetben önkéntes volt, a lekérdezés személyesen, négszemkörtörtént. A megkérdezetteket minden esetben tájékoztattuk arról, hogy mi fog történni válaszaikkal, azokhoz ki férhet hozzá a későbbiek során. A kérdőívek kitöltése nélkül történt, a kérdőívek számítógépes kódolása után megsemmisítésre kerültek.

A kérdőív számos egyéb kérdéscsoport mellett a pedagógusok *Európára vonatkozó ismereteit*, internethasználati szokásait, anyagi hátterét, valamint életútját kívánta mérni. Az alábbiakban olvasható összefoglaló néhány előzetes elemzés eredményét tárja fel.

1. táblázat: A teljes általános iskolai populáció megoszlása

	Budapest	Megyei jogú város	Egyéb város	Község	Összesen
Budapest	16 516	0	0	0	16 516
Közép	0	1 125	7 252	6 090	14 467
Kelet-Magyarország	0	10 597	14 311	15 253	40 161
Nyugat-Magyarország	0	8 558	6 927	10 072	25 557
Összesen	16 516	20 280	28 490	31 415	96 701

¹ A vizsgálat a Phare Access Microproject támogatásával jött létre.

A teljes pedagógus-populáció 96 701 volt. Mintánk reprezentatív a pedagógusok alapsokaságára nézve az iskola települési hierarchiában elfoglalt helye, valamint a régió szempontjából, így tehát ugyanolyan arányban szerepelnek felmérésünkben például nyugat-magyarországi falusi pedagógusok, mint amilyen arányban a magyarországi tanárok között megtalálhatóak. Hogy miért e két szempontra nézve terveztük meg a minta reprezentativitását, annak okaként elsődlegesen az áll, hogy a korábbi kutatások egyöntetűen igazolják, Magyarországon a társadalmi különbségek okai között élenjáróak a regionális, illetve a településnagyság okozta eltérések.

Alapadatok

A megkérdezett pedagógusok 84 százalékát nők alkotják, férfi tanárok csupán 16 százalékban szerepelnek mintánkban. A nemi megoszlás ilyen fokú aránytalansága akkor is szembe-tűnő, ha feltételezzük, hogy talán a női pedagógusok szívesebben választottak kérdéseinkre, s így a minta egy keveset torzít. (A nők magyar népességen belüli aránya 52,5 százalék.)² A megkérdezettek közel egyharmada 36 éven aluli, majdnem fele 37 és 50 év közötti, és körülbelül ötöde 50 éven felüli.

2. táblázat: Megoszlás képzettség és korcsoport szerint (%)

	Képzettség		Korcsoport
Képesítés nélküli	3,4	Fiatal (18–35 éves)	31,1
Főiskolai végzettség	83,0	Középkorú (36–46 éves)	49,2
Egyetemi végzettség	8,5	Idős (47–81 éves)	19,7
Egyetemi és főiskolai végzettség	4,5	Összesen	100,0
Doktori fokozat	0,6		
Összesen	100,0		

Az általunk vizsgált tanárok túlnyomó többsége (83 százalék) főiskolai végzettségű, 13 százaléka egyetemi végzettséggel is rendelkezik, a kérdezettek pedig nyolc esetben nyilatkoztak úgy, hogy doktori fokozattal is rendelkeznek. A mintában elenyésző mértékben fordulnak elő képesítés nélküli pedagógusok (3,4 százalék).

Az iskolának helyet adó település típusa (főváros, megyei jogú város, város és község) és a legmagasabb iskolai végzettség között erős összefüggés mutatkozott. A fővárosi általános iskolákban két és félszerese az egyetemi diplomával (is) rendelkező pedagógusok aránya (22,6 százalék), mint a községi iskolákban (8,5 százalék), ugyanakkor a községekben kisebb a képesítés nélküli pedagógusok aránya (2,8 százalék).

3. táblázat: A legmagasabb iskolai végzettség megoszlása az iskola székhely-településtípusa szerint (%)

	Képesítés nélküli	Főiskola	Egyetem	Összesen	Fő
Budapest	6,2	71,2	22,6	100,0	243
Magyei jogú város	5,6	77,4	17,0	100,0	305
Egyéb város	4,5	84,1	11,4	100,0	421
Község	2,8	88,7	8,5	100,0	495

² KSH, 2002.

Európai ismeretek

Az adatfelvétel során a tanároknak néhány, az Európai Uniót érintő, ismereteket mérni próbáló kérdésre kellett választ adniuk:

1. *Ön szerint a felsoroltak közül melyik ország nem tagja az Európai Uniónak?*
– Görögország – Luxemburg – Norvégia – Svédország
2. *Ön szerint melyik ország volt az Európai Gazdasági Közösség (az Európai Unió elődje) alapítója a felsoroltak közül?*
– Nagy Britannia – Hollandia – Spanyolország – Svédország
3. *Ön szerint hány tagállama van jelenleg az Európai Uniónak?*
4. *Kérem, sorolja fel, mely országok várnak jelenleg a 2004-es csatlakozásra.*

Az első kérdésre a válaszadók 42,1 százaléka adta meg a helyes (Norvégia) választ. Ez figyelemreméltó, ugyanakkor elgondolkodtató, hogy a második legtöbb választás Luxemburgra esett, melynek oka valószínűleg az, hogy talán erről az államról hallani Magyarországon a legkevesebbet. Valószínűleg egy konkrét országról szóló jelentések, híradások stb. mennyisége összefüggésbe hozható azzal, hogy más országok állampolgárai azt mennyire tartják a saját országukéval egy szövetségi rendszerből valónak.

A második kérdésre a helyes választ (Hollandia) a kérdezettek mindössze 30,2 százaléka adta meg, a válaszadók közel kétharmada (57,0 százalék) *Nagy-Britanniát* tippelte, mely az ország történelmi súlyával magyarázható.

Hány tagja van jelenleg az Európai Uniónak? Noha a legtöbben (34,3 százalék) a helyes számra (15) tippeltek, rendkívül sokan válaszolták azt, hogy *tizenkét* tagja van az Uniónak, mely szám sokáig igaz is volt – éppen a dél-európai bővítésig. Emellett a már a hazánkban is általánosan ismert csillagos lobogón szereplő 12 csillag vihette tévútra a válaszadókat.

A kérdezett pedagógusoknak fel kellett sorolniuk, hogy mely országok várnak a 2004. május 1-jei csatlakozásra. A tipikus tévedések e kérdésben egyrészt Románia, Bulgária voltak, valamint néhány, már uniós ország felsorolása. Magyarországot a kérdezettek 92,1 százaléka megemlíti, második helyen szerepel Lengyelország (67,2 százalék), harmadikon pedig Csehország (63,8 százalék). Fontos, hogy míg Románia nincsen a 2004-es tagjelöltek között, a kérdezettek negyede (24,7 százalék) megemlítette mint csatlakozót, szemben Máltával (16,9 százalék) és Ciprussal (14,2 százalék). A válaszadók 4,1 százaléka említett tagjelöltként olyan országot, mely már tagja az Uniónak, és 3 százaléka mondott mindössze csak egy számot, mely körülményt az teszi érdekessé, hogy *nem* az volt a kérdés, *hány* 2004-es csatlakozásra váró ország van, hanem, hogy *melyek* azok. Itt érdemes egy rövid villanás erejéig a (most éppen kérdezett szerepben lévő) pedagógusok által általában kínálni szokott vizsgahelyzetekre gondolnunk.

4. táblázat: Melyek a csatlakozásra váró országok? (a válaszok gyakorisága szerint sorba rendezve)

Magyarország	92,1%	Nem most csatlakozott	19,0%
Lengyelország	67,2%	Észtország	18,9%
Csehország	63,8%	Lettország	18,9%
Szlovákia	63,8%	Málta	16,9%
Szlovénia	39,2%	Ciprus	14,2%
Románia	24,7%	Már uniós	4,1%
Litvánia	19,4%	Számot említ	3,0%

A válaszadók 5,2 százaléka egyetlen országot sem tudott felsorolni, 5,6 százaléka ugyanakkor *az összes, 2004-es csatlakozásra váró országot helyesen felsorolta.*

Milyen háttér okok állnak a pedagógusok európai ismeretei mögött? Az európai ismereteket mérő változókból készített összevont változó egyetlen pontszámmal (1–6-ig) kívánja mérni a kérdezettek ismereteit.

5. táblázat: Az ismereteket mérő pontösszeg megoszlása (%)

1 pont	17,6	4 pont	16,6
2 pont	24,7	5 pont	12,5
3 pont	23,1	6 pont	5,7

6. táblázat: Az internet használat gyakorisága, nemek szerint (%)

A kérdezett neve	Nem használ	Alkalmanként	Hetente	Hetente többször	Naponta	Naponta többször	Összesen
Férfi	33,2	24,8	3,5	15,5	18,6	4,4	100,0
Nő	48,1	25,5	5,9	8,7	10,2	1,6	100,0
Összesen	45,7	25,4	5,6	9,8	11,5	2,0	100,0

Ameddig az iskolának otthon adó település típusával és regionális hovatartozásával nem mutatkozik szignifikáns összefüggés, addig a kérdezett pedagógus nemi hovatartozásával igen. E mögött a jelenség mögött azonban éppen az a valódi ok húzódik meg, mely a regionális különbségek nivellálódása mögött is – jelesül *az internethasználati szokások*, pontosabban az internet használatának gyakorisága.

Ligeti György